

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.8.2025.355537>
УДК 783:09:78.071 Стажимовський(045)

ЗОСИМ О. Л.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв;
доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри музичного
мистецтва (Київ, Україна).

Zosim, Olga. National Academy of Culture and Arts Management;
Doctor of Art Studies (Dr. Hab.), Professor, Professor at the Department of Musical Art (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7546-094X>
olgazosim70@gmail.com

**АДАМ КАЗИМИР СТАЖИМОВСЬКИЙ
ТА ЙОГО ПІСНЯ «MORIENDUM, NOS EST CERTUM»:
ВІД «PORTA AD CAELUM IN VIA CONTEMPLATIVA
ANIMAE PAENITENTIS» ДО «БОГОГЛАСНИКА»**

**ADAM KAZIMIERZ STARZYMOWSKI
AND HIS SONG «MORIENDUM, NOS EST CERTUM»:
FROM «PORTA AD CAELUM IN VIA CONTEMPLATIVA
ANIMAE PAENITENTIS» TO «ВОНОГЛАСНИК»**

Один із напрямів наукових студій, присвячених почаївському «Богогласнику», полягає у з'ясуванні місця й часу створення духовних пісень, що увійшли до видання, а також імен їхніх творців або перекладачів. На сьогодні вже ідентифіковано чимало імен, зібраних і систематизованих в одному з найповніших видань, що стосуються «Богогласника» (Bogoglasnik, 2016, с. 241–266). Проте навіть за наявності імен і прізвищ далеко не про всіх творців почаївських пісень маємо достатньо достовірної інформації.

Латиномовна пісня «*Moriendum, hoc est certum*», опублікована у першому виданні 1790–1791 років під № 228 (ілюстрація 1), належить до творів, у яких зазначено ім'я автора. Перед її початком є припис: «*Rytmus illustrissimi Adami Casimiri Starzymowski, canonici Plocensis*», тобто вказано, що поезію написав плоцький канонік Адам Казимир Стажимовський.

Укладачі «Богогласника» зазначили ім'я та прізвище автора, надали відомості щодо його належності до церковної ієрархії, однак інформація про нього цим і обмежувалася. Досі у примітках до пісні «*Moriendum, hoc est certum*» або взагалі не було жодного коментаря, що стосувався б її автора, або ж зазначалося, що про нього нічого не відомо, як, наприклад, у найновішому критичному виданні почаєвської антології (Вогогласник, 2016, с. 259, 366). Однак сьогодні завдяки оцифруванню польських друкованих видань доби Бароко ми маємо змогу дізнатися більше про автора пісні «*Moriendum, hoc est certum*» та ознайомитися з її першоджерелом. На жаль, у наявній інформації лише частково окреслено цю постать, тож біографія плоцького каноніка потребує подальших досліджень.

Якщо говорити про автора пісні «*Moriendum, hoc est certum*» Адама Казимира Стажимовського, то наразі немає достовірних даних про роки його життя. Проте, з огляду на дати виходу його друкованих праць (1689, 1693), можна припустити, що він жив і працював у другій половині XVII століття. Коротко зупинимося на його доробку, завдяки якому ми маємо деякі відомості про цю постать. Богословський трактат морально-повчального спрямування, у якому було опубліковано текст пісні «*Moriendum, hoc est certum*», відповідно до едиційних традицій барокової доби, має розлогу назву, яку подаємо повністю, максимально наближено до її друкованої версії:

PORTA ad CAELUM In Via contemplativa
Animae paenitentis EXSTRVCTA, Ex fundamento vnus
Psalmi Paenientialis Scilicet *MISERERE MEI DEVS*

PRODVCTA, *tum deniq;* Locis, Verbis, Sensu, & Sententijs Sacrae Scripturae Novi & Veteris Testamenti COAGVLATA, nec non Pijs, humilibus, & devotis cum DEO colloquijs, ORNATA, POLITA, & STABILITA *atq;* in PORTA ZAMOYSCIANA. *Per* R. A. C. S. C. C. P. P. V. ERECTA & CONSTITVTATA Anno Reseratae Nobis ad Caelum Portae 1693¹ (ілюстрація 2).

Як бачимо, на титульній сторінці немає імені автора, є лише акронім R. A. C. S. C. C. P. P. V. Однак повне ім'я автора вміщено на другій титульній сторінці видання: Adamus Casimirus Starzymowski Can : Coll : Ploc : Praep : Bock : (ілюстрація 3). Повна розшифровка акроніма R. A. C. S. C. C. P. P. V., як зазначено у «Словнику псевдонімів польських письменників» [Słownik pseudonimów, 1996, с. 14], така: Reverendus [Adamus Casimirus Starzymowski] Canonicus Coll[egiae] Plocensis Praepositus Bockoviensis. Отже, інформація, вміщена на титульних сторінках видання, стала джерелом атрибуції імені та визначення належності до церковної ієрархії автора пісні «Moriendum, hoc est certum» у почаївському «Богогласнику», укладачі якого запозичили її текст безпосередньо із трактату «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis».

Звернімо увагу на той факт, що трактат «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis» є не єдиним твором площького каноніка. Автору належить ще один твір — панегірик «Lux Oriens Luceoriensi Hemispherio»², присвячений Богуславу Лещинському (бл. 1645–1691), єпископу Луцькому та Брестському, написаний із нагоди єпископської хіротонії (ілюстрація 4).

¹ Трактат доступний за посиланням: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=370548>.

² Трактат доступний за посиланням: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=1&uid=67578864>.

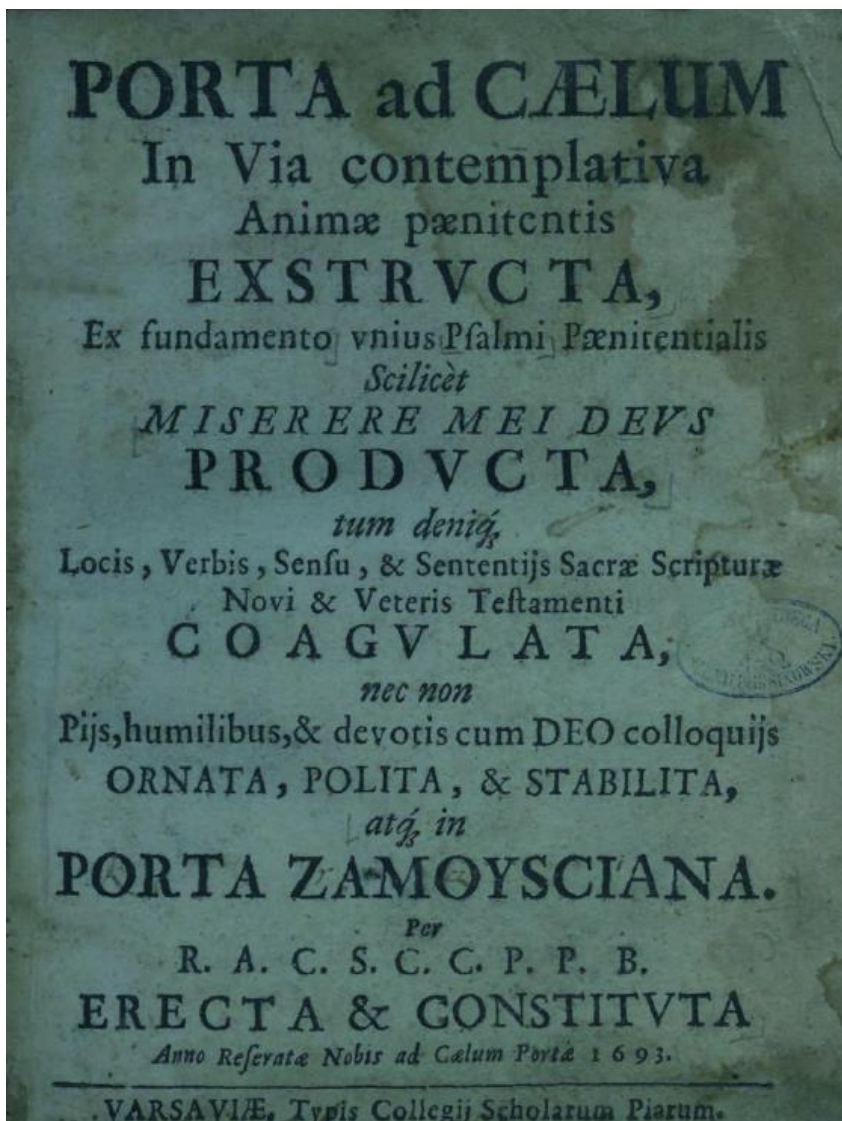
❧ Pieśni o śmierci ❧
I.

Moriendum, Hoc est certum, lex est immu-
ta bilis; Sed quo modo? ubi? quando? ars
inve stigabi lis. Vi gi la te, Chri stus
cla mat, sem per om ni tem po re, Sem per e flo-
te pa ra ti a ni mō et cor po re; Sum ma di-
es in star fu ris, quan do mi nūs spe ra tis, In gra-
et in o pi na tō, Væ e rit im pa ra tis.

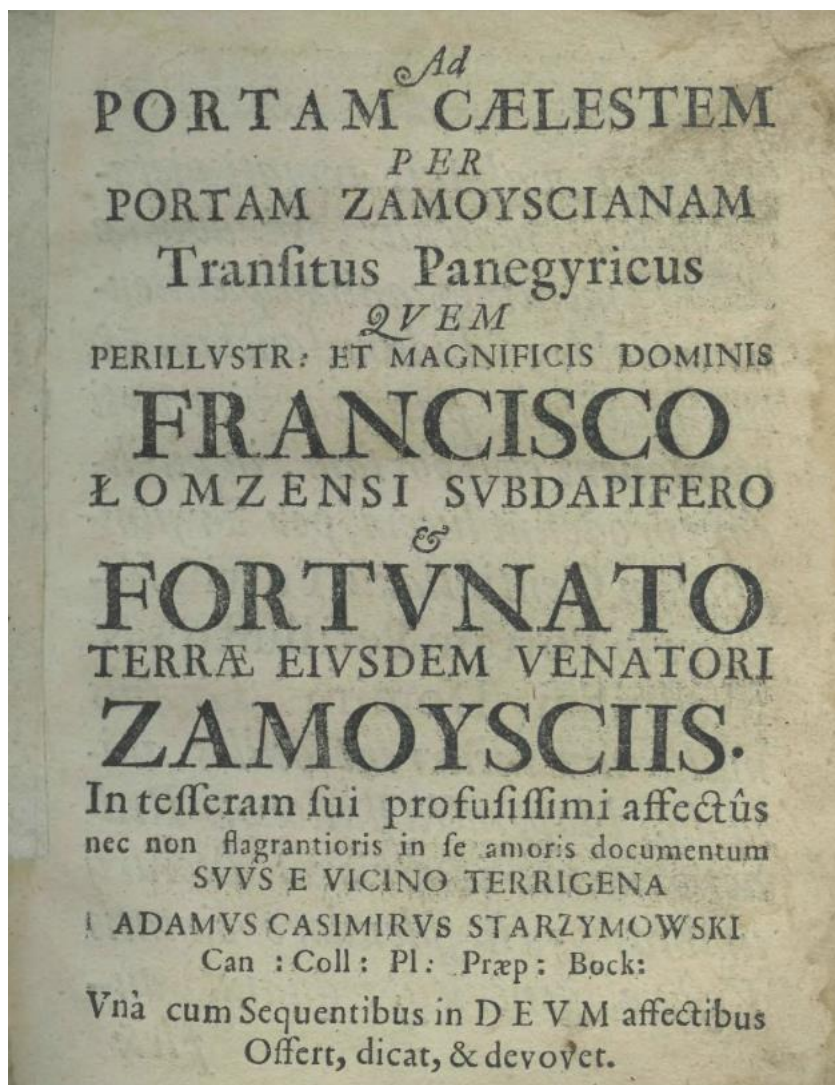
II.

Moriendum, hoc commune, moritur, quod oritur;
Sed ut bene moriatur, hoc in primis quaeritur.
2. Nemo potest bene mori, qui bene non vixerit,
Nemo

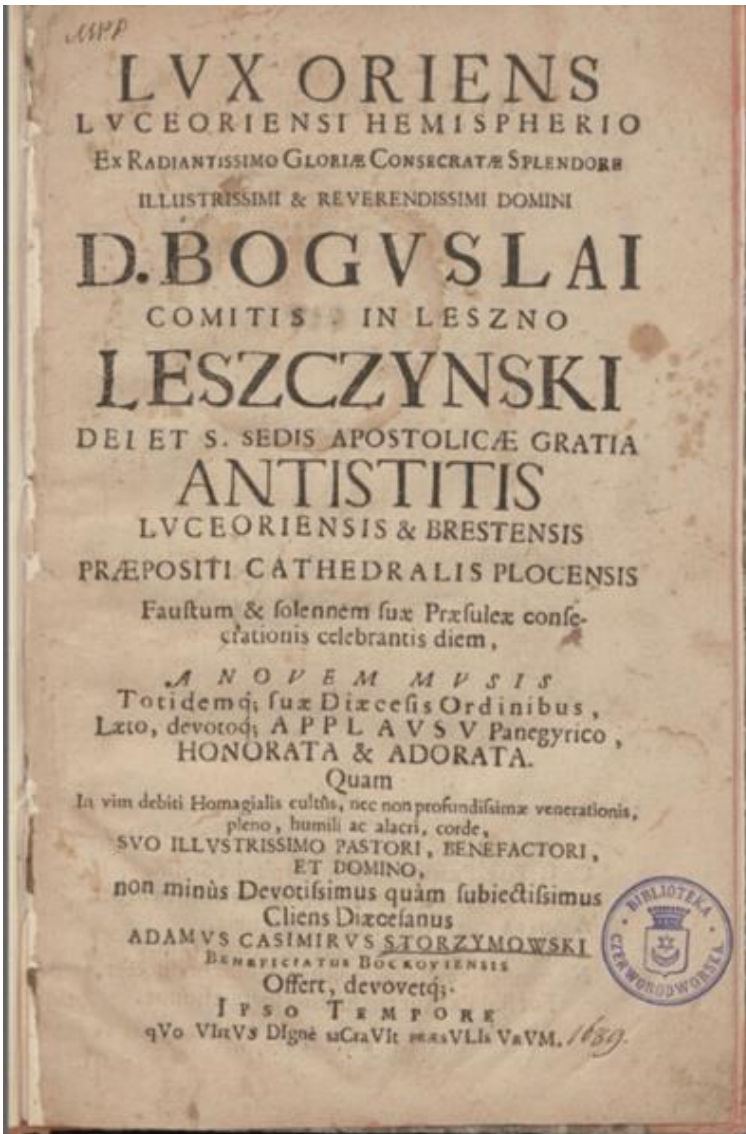
Ілюстрація 1. Пісня «Moriendum, hoc est certum»
у почаївському «Богогласнику» (1790–1791, № 228)

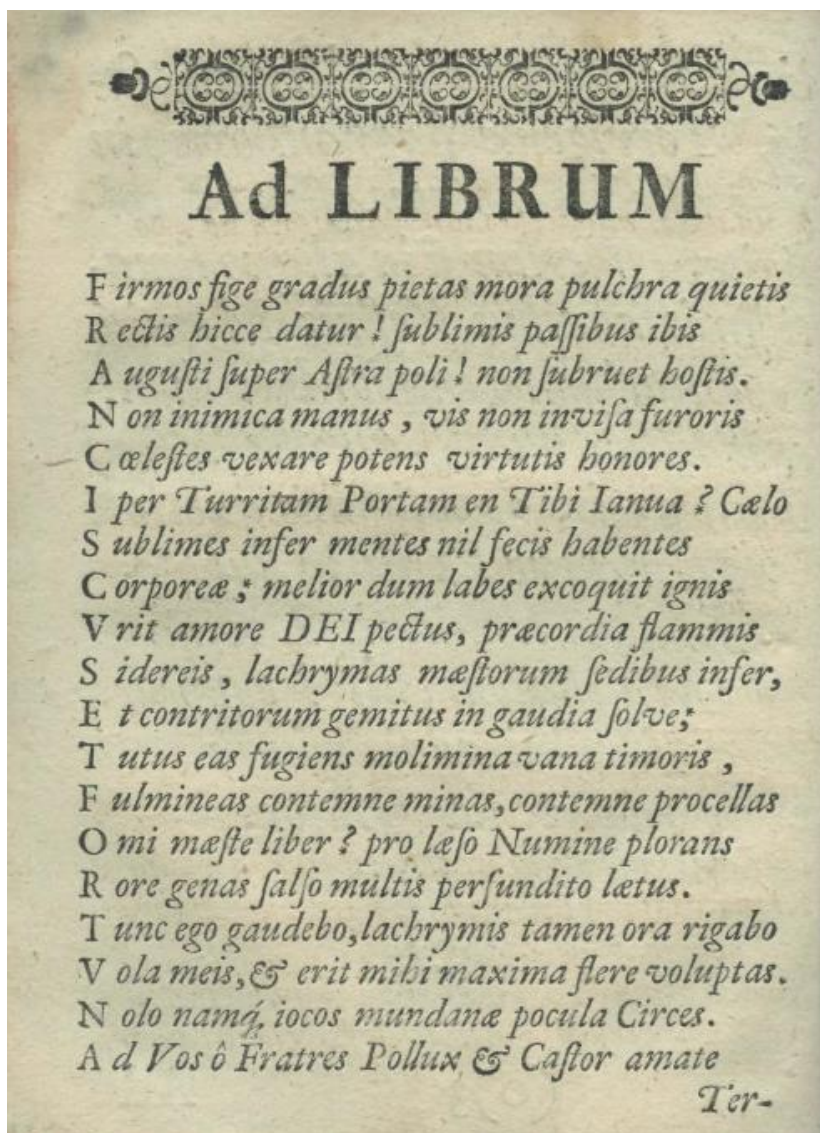
Ілюстрація 2. Титульна сторінка трактату «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis» (Варшава, 1693)

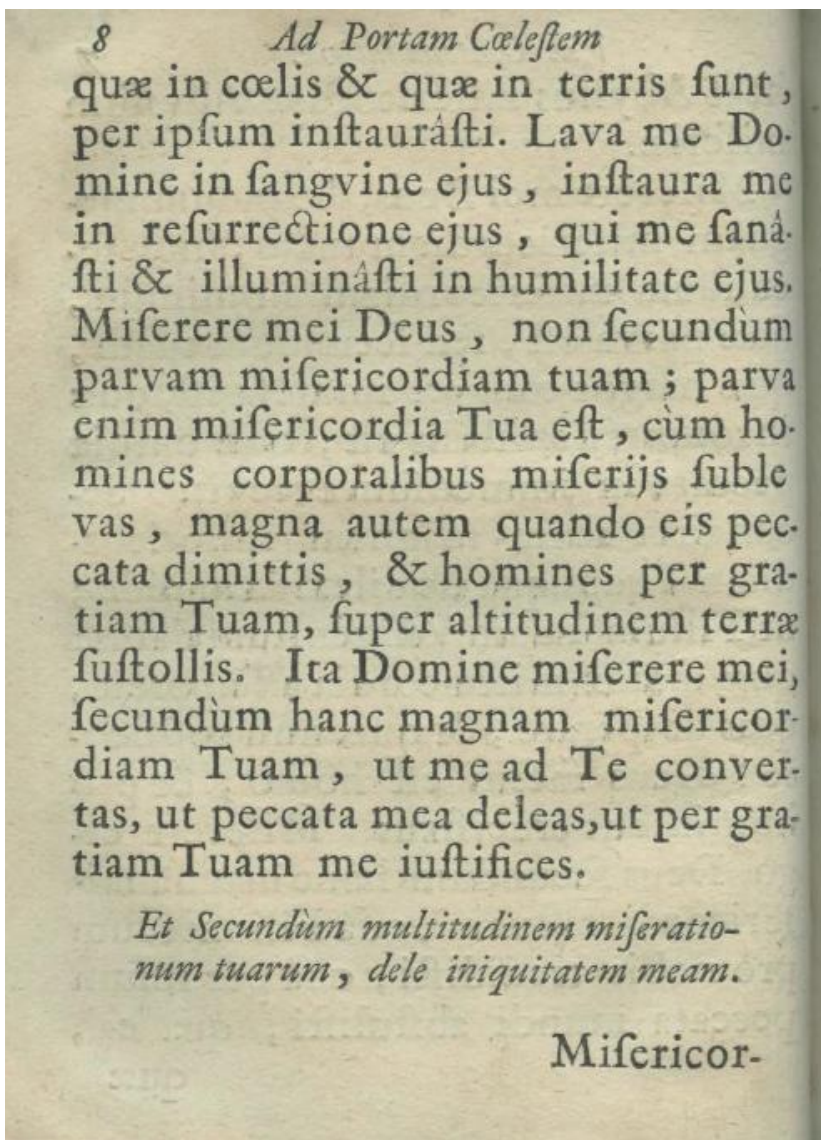
Ілюстрація 3. Друга титульна сторінка трактату
«Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis»

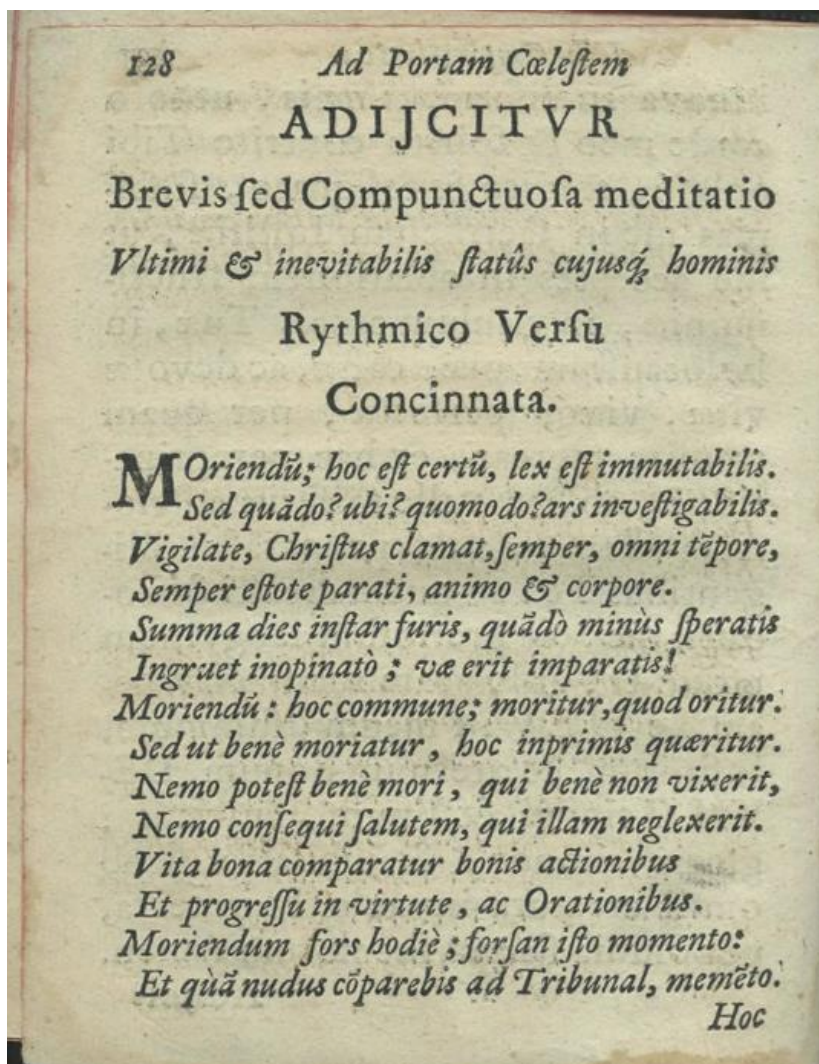
Ілюстрація 4. Титульна сторінка панегірика
«Lux Oriens Luceoriensi Hemispherio» (1689)

Ілюстрація 5. Початковий фрагмент віршованої присвяти Франциску і Фортунату Замоїським

Ілюстрація 6. Фрагмент основної частини трактату
«Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis»

Ілюстрація 7. Початковий фрагмент вірша «Moriendum, hoc est certum» у трактаті «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis»

Наведемо повну назву панегірика максимально близько до оригінального друку:

Lvx ORIENS LVCEORIENSI HEMISPHERIO Ex Radiantissimo Gloriam Consecratae Splendore ILLUSTRISSIMI & REVERENDISSIMI DOMINI **D. BOGVSLAI** COMITIS IN LESZNO **LESZCZYNSKI** DEI ET S. SEDIS APOSTOLICIAE GRATIA ANTISTITIS LVCEORIENSIS & BRESTENSIS PRAEPOSITI CATHEDRALIS PLOCENSIS Faustum & solennem suae Praesuleae consecrationis celebrantis diem, A NOVENVSIS Totidemq; suae Diaecesis Ordinibus, Laeto, devotoq; APPLAVSV Panegyrico, HONORATA & ADORATA. Quam In vim debiti Homagialis cultus, nec non profundissimae venerationis, pleno, humili ac alacri, corde, SVO ILLVSTRISSIMO PASTORI, BENEFACTORI, ET DOMINO, non minus Devotissimus quam subiectissimus Cliens Diaecesanus ADAMVS CASIMIRVS STORZYMOWSKI Beneficiatus Bockovienis Offert, devovetq;. Ipso Tempore qVo VIRTvs Digne saCrAVIt praesVLis VrVM¹.

Звертає на себе увагу написання прізвища автора, яке відрізняється від зазначеного у трактаті «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis»: не *Starzymowski*, а *Storzymowski*, водночас обидва тексти містять однакове ім'я — *Adamus Casimirus*. Безперечно, ідеться про одну й ту ж саму особу, у цьому немає жодних сумнівів, адже важко припустити існування в той самий час і в тому самому регіоні двох кліриків із майже ідентичними прізвищами (*Starzymowski* / *Storzymowski*), однаковим ім'ям і вираженнями поетичними здібностями². На користь цієї ідентифікації свідчить і спільна топоніміка в обох друках — *Плоцьк*

¹ Латинська фраза *qVo VIRTvs Digne saCrAVIt praesVLis VrVM* є хроновіршем і вказує на дату 1689.

² Панегірик «Lux Oriens Luceoriensi Hemispherio» як цікавий зразок візуальної поезії став предметом розгляду в роботі про польську поетичну творчість барокової доби [Rypson, 2002].

та *Буковець* (Bukowiec). Вона заслуговує на окрему увагу, оскільки допомагає з'ясувати певні біографічні обставини.

Адам Казимир Стажимовський 1689 року називає себе *Cluens Diaecesanus* (спархіальний клієнт) і *Beneficiatus Bockovienis* (буковецький бенефіціат). Плоцьк у його титулах не фігурує; це місто згадується у зв'язку з адресатом панеґірика — Богуславом Лещинським, який був не лише єпископом Луцька і Бреста, а й настоятелем (Praepositus) Плоцька. У 1693 році Адам Казимир Стажимовський зазначений як *Canonicus Coll[egiae] Plocensis* (канонік плоцької колеґії) та *Praepositus Bockoviensis* (буковецький настоятель). Отже, виходячи з даних, зазначених на титульних сторінках обох друків, за чотири роки змінився його церковний статус: він став каноніком у Плоцьку і настоятелем у Буковці. Цілком ймовірно, що відповідно до змін статусу в церковній ієрархії, Адам Казимир Стажимовський звернувся до жанру богословського трактату, не залишаючи водночас світської поетичної творчості. Передмову до «*Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis*», яка передує його богословській частині і має обсяг близько 50 сторінок, присвячено його новим покровителям — Франциску і Фортунату Замоїським. Її можна розглядати як своєрідний прозаїчний панеґірик із віршованим завершенням. Зміна патрона пояснюється просто: Богуслав Лещинський 1691 року помер. Цілком можливо, що його смерть вразила Адама Казимира Стажимовського, і він завершив свій богословський опус поетичними роздумами про смерть — віршем «*Moriendum, hoc est certum*». Саме цей твір через сто років як пісня увійшов до почаївського «Богогласника».

Ще варто звернути увагу на два моменти біографії Адама Казимира Стажимовського. Перший стосується правильності написання прізвища — *Стажимовський* чи *Стажимовський*. Можна припустити, що правильним є варіант *Стажимовський*, оскільки під час видання панеґірика «*Lux Oriens Luceoriensi Hemispherio*», надрукованого без вихідних даних, ймовірність помилки в написанні прізвища

автора була дуже високою. Трактат «*Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis*» вийшов у Варшаві у друкарні колегії піарів (*Varsaviae typis Collegii Scholarum Piarum*), де ймовірність друкарських помилок була значно менша. Другий момент стосується топоніма Буковець (*Bukowiec*). У сучасній Польщі є близько двох десятків селищ із цією назвою, розташованих у різних регіонах і доволі віддалених від Плоцька. Наразі неможливо визначити, про який саме Буковець ідеться. Подальші дослідження можуть дати змогу з'ясувати, де знаходилося село або містечко, у якому Адам Казимир Стажимовський спочатку був бенефіціатом, а потім настоятелем.

Збереглася інформація і про його покровителів — Богуслава Лещинського і Франциска й Фортуната Замойських. Зупинимося на двох останніх, адже саме їм присвячено трактат «*Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis*». Франциск і Фортунат Замойські належали до шляхетського роду герба Гржимала (*Grzymała*). Франциск мав титул ломжинського підстоля (*Łomzensis subdapifer*), а Фортунат — ломжинського ловчого (*Łomzensis venator*), що зафіксовано в тексті трактату «*Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis*» (див. другу титульну сторінку, ілюстрація 3). Вони були власниками села Ставиські (*Stawiski*) і дбали про його добробут. Більше інформації збереглося про Фортуната Замойського, який сприяв розвитку духовного життя села Ставиські. Оскільки мешканці села тривалий час не мали власної церкви, він спорудив дерев'яну каплицю та будинок для двох священників-францисканців. Після пожежі 1695 року Фортунат Замойський ініціював будівництво дерев'яного монастиря і церкви, присвячених святому Фортунату. Після отримання дозволу єпископа Плоцької єпархії на створення фонду для заснування францисканського монастиря, 4 жовтня 1697 року ченці розпочали діяльність у Стависьках. Фортунат Замойський планував побудувати великий кам'яний храм і монастир, проте передчасна смерть завадила реалізації цих планів: він помер 25 жовтня 1698 року

в палаці гетьмана Великого князівства Литовського Яна Казимира Сапеги (Jan Kazimierz Sapieha) у Вільно. Похований у храмі у Стависьках, на його могилі встановлено срібну табличку з епітафією латинською мовою. Саме завдяки його зусиллям Ставиські 1688 року отримали міську хартію [Z dziejów Stawisk, 2016, с. 8; Kościół w Stawiskach]. Цікаво, що Фортунат Замойський намагався змінити назву поселення на Фортунатово, проте вона не прижилася [Rogowska-Cybulska, 2015, с. 244].

Стилю охарактеризуємо трактат «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis» Адама Казимира Стажимовського. Як уже зазначалося, його структура нетипова: він розпочинається надзвичайно розлогим вступом обсягом близько 50 сторінок, у якому вихваляються чесноти роду Замойських, гідними представниками якого є Франциск і Фортунат. Завершується ця частина поезією з акровіршем «Franciscus et Fortunatus Zamoiscii par nobile fratrum vivant» («Хай живуть Франциск і Фортунат Замойські, шляхетна пара братів», ілюстрація 5). У поетичній частині Адам Казимир Стажимовський апелює до античної традиції не лише через використання гекзаметру, а й завдяки алюзіям на творчість давньоримських поетів. Наприклад, фраза «par nobile fratrum» джерелом має «Сатири» Горация (II, 3, 243), водночас поет доби Бароко відмовляється від її негативної конотації.

Примітною є диспропорція між морально-повчальною спрямованістю основного тексту богословського трактату «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis» та світським характером вступу, який не має прямого стосунку до змісту центральної частини. Однак цей вступ близький до панегірика «Lux Oriens Luceoriensi Hemispherio», що є вагомим аргументом на користь того, що ці твори належать одному автору.

Трактат «Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis» має форму коментарів на текст 50 псалма «Miserere mei Deus» («Помилуй мене, Боже»). Порівнюючи

мову вступу і трактату, виявляємо стилістичну відмінність: піднесений тон вступу протиставлений сухо-схоластичному стилю трактату (ілюстрація 6). Свій твір Адам Казимир Стажимовський завершує віршем-медитацією «*Moriendum, hoc est certum*» (ілюстрація 7). Звернімо увагу, що автор апелює не до античного віршування, а до актуальної в барокову добу силабічної поезії, у багатьох рядках якої помітна близькість до силабо-тоніки, а також використовує риму, якої не було в античні часи. Отже, Адам Казимир Стажимовський володів як античними, так і бароковими засобами віршування, застосовуючи їх відповідно до жанру та змісту: у творах-присвятах він орієнтувався на античну традицію, у релігійних творах спирався на віршування, характерне для європейської середньовічної поезії.

Трактат Адама Казимира Стажимовського свого часу був досить популярний і зберігався в різних монастирських бібліотеках, зокрема в бібліотеці латеранських каноніків у Калішу [Andrysiak, 2015, с. 47]. Тому не дивно, укладачі «Богогласника» використали текст вірша «*Moriendum, hoc est certum*» майже без змін як поетичну основу для пісні, що увійшла до четвертого розділу почаївської антології.

Список використаної літератури

1. Andrysiak E. Biblioteka kanoników laterańskich regularnych w Kaliszu i jej losy po likwidacji klasztoru w 1810 roku. *Polonia Maior Orientalis*. 2015. T. II. S. 37–48.
2. Bogoglasnik. *Pesni blagogovejnyja (1790/1791)*. Hrsg. von Hans Rothe, Jurij Medvedyk. Band 2: Darstellung. Köln ; Weimar ; Wien : Böhlau Verlag, 2016. 432 S.
3. Kościół w Stawiskach. URL: <https://parafia.stawiski.pl/kosciol> (Accessed: 24.10.2024).
4. Lux Oriens Luceoriensi Hemispherio. [Miejsce nieznane] : [drukarz nieznany], [1689]. [17] k., sygn.: []2, A-G2, H1.
5. Porta ad caelum in via contemplativa animae paenitentis. Warszawa : Druk. Kol. Pijar., 1693. [50], 130 p.

6. Rogowska-Cybulska E. O etymologiach ludowych nazw miejscowości w powiecie kolneńskim. *Studia Łomżyńskie*. 2015. T. 25. S. 233–253.

7. Rypson P. Piramidy, słońca, labirynty. Poezja wizualna w Polsce od XVI do XVIII wieku. Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2002. 352 s.

8. Słownik pseudonimów pisarzy polskich : XV w. — 1970 r. T. 3 : (R–Ż). Wrocław ; Warszawa ; Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996. 720 s.

9. Z dziejów Stawisk. [Stawiski] : Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Stawiskach. 2016. 18 s.